

Socijalni rad i nasilje nad osobama starije životne dobi

Sabo, Mirna

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:160625>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Mirna Sabo

SOCIJALNI RAD I NASILJE NAD OSOBAMA STARIJE
ŽIVOTNE DOBI

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr.sc. Silvia Rusac

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Socijalni rad sa starijim osobama	1
3. Određenje nasilja nad starijim osobama	3
3.1. Čimbenici rizika za nasilje nad starijim osobama	5
4. Nasilje nad starijim osobama u obitelji	6
5. Nasilje nad starijim osobama u institucijama	9
6. Uloga socijalnih radnika	11
7. Pravni okvir zaštite starijih osoba u slučajevima nasilja	14
8. Prevencija nasilja nad starijim osobama	16
9. Zaključak.....	17
Literatura.....	18

Socijalni rad i nasilje nad osobama starije životne dobi

Sažetak:

Udio starijih osoba u svijetu se povećava kao posljedica poboljšanja kvalitete života i napredovanja zdravstvene zaštite, a upravo su starije osobe skupina koja je posebno ranjiva. Hrvatska je jedna od deset zemalja čije se stanovništvo smatra najstarijim na svijetu. Profesija socijalnog rada koju karakterizira rješavanje socijalnih problema čovjeka, između ostalog ima jednu od ključnih uloga u zaštiti prava starijih osoba. U radu sa starijim osobama, socijalni radnici brinu se o potrebama starijih osoba, osiguravajući im pristup potrebnoj podršci za mentalno, emocionalno, socijalno i obiteljsko blagostanje. Cilj ovoga rada je proučiti postojeća istraživanja koja se bave nasiljem nad starijim osobama u obitelji i institucijama, te prikazati koje su mogućnosti socijalnih radnika u prevenciji i radu s osobama starije životne dobi koje su doživjele nasilje. Rad je usmjeren na pojašnjavanje pojma nasilja nad osobama starije životne dobi, ulogu socijalnih radnika, čimbenike rizika za nasilje nad starijim osobama te prevenciju istog. Socijalni radnici surađuju s drugim stručnjacima u rješavanju problema nasilja nad starijim osobama kako bismo što jasnije razumjeli navedeni problem i mogli mu pristupiti iz različitih perspektiva. Budući da pitanje nasilja nad starijim osobama nije samo problem pojedinca, važno je senzibilizirati cjelokupno društvo kako bismo utjecali na smanjenje pojavnosti istog.

Ključne riječi: osobe starije životne dobi, nasilje nad starijim osobama, socijalni rad, prevencija nasilja

Social work and elder abuse

Abstract:

The proportion of elderly people in the world is increasing as a result of improvements in the quality of life and advancements in healthcare, and older adults are a particularly vulnerable group. Croatia is one of the ten countries whose population is considered the oldest in the world. The profession of social work, characterized by addressing human social issues, among other things, plays a key role in protecting the rights of older people. When working with older individuals, social workers attend to their needs, ensuring access to the necessary support for their mental, emotional, social, and family well-being. The aim of this paper is to examine existing research on elder abuse within families and institutions and to illustrate the possibilities for social workers in prevention and working with elderly individuals who have experienced abuse. This

paper focuses on clarifying the concept of elder abuse, the role of social workers, risk factors for elder abuse, and its prevention. Social workers collaborate with other professionals to address the issue of elder abuse from various perspectives. Since elder abuse is not solely an individual problem, it is important to sensitize society as a whole in order to reduce its prevalence.

Key words: the elderly, elder abuse, social work, prevention of violence

Izjava o izvornosti

Ja, Mirna Sabo, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljen način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Mirna Sabo

Datum: 06.02.2024.

1. Uvod

Broj osoba starije životne dobi se povećava, a upravo je ta skupina naročito ranjiva te o njoj trebamo posebno skrbiti (Rusac, 2006). Hrvatska je, s udjelom starijeg stanovništva od 17,7%, jedna od deset zemalja čije se stanovništvo smatra najstarijim na svijetu (Štambuk i Rusac, 2014), a do 2060. se očekuje da će se njihov udjel povećati na oko 30% ukupnog stanovništva (Puljiz, 2016). Pitanje koje se nameće je: što je doprinijelo znatnom produljenju životnog vijeka tijekom posljednjih desetljeća? Odgovor leži u značajno većem standardu života ljudi, kao i u poboljšanju dostupnosti zdravstvene skrbi, što je rezultiralo boljim zdravljem populacije (Puljiz, 2016). Osobama koje skrbe za starije osobe kao i njihovim obiteljima mogla bi biti korisna mnogobrojna istraživanja provedena posljednjeg desetljeća (Lachs i Pillemer, 2015). Nasilje nad starima je složeni problem suvremenog društva koji se sve češće prepoznaje i istražuje. Ovakvo nasilje pokazalo se kao rašireniji problem nego što se pretpostavljalo nakon što je Vijeće Europe provelo istraživanje u 21 državi Europe (Ajduković i sur., 2008). Provedena istraživanja u drugim dijelovima svijeta pokazala su da je nasilje nad starima prisutno bez obzira na gospodarske, kulturološke, i političke razlike (MeeksSjostrom, 2004. prema Ajduković i sur., 2008). U istraživanjima koja se odnose na dugotrajnu skrb, pokazalo se da se zlostavljanje starijih osoba od strane drugih starijih osoba smještenih u ustanove za dugotrajnu skrb prepoznaje kao češći problem u usporedbi s fizičkim zlostavljanjem od strane osoblja (Lachs i Pillemer, 2015).

2. Socijalni rad sa starijim osobama

Specijalizacija socijalnog rada sa starijim osobama predstavlja važan izazov za struku (Štambuk, 2013). Socijalni radnici u području gerontologije brinu se o potrebama starijih osoba, osiguravajući da imaju pristup potrebnoj podršci za mentalno, emocionalno,

socijalno i obiteljsko blagostanje te ih također povezuju s resursima u zajednici koji im mogu pružiti dodatnu podršku.¹ Iako se starije osobe suočavaju s mnogim izazovima kao i mlađe osobe, njihove poteškoće mogu biti ozbiljnije zbog čestih predrasuda povezanih s dobi.² Socijalni radnici mogu se osloniti na širok raspon vještina u radu sa starijim osobama (Brearley, 1975). Iako postoji mnogo zajedničkih vještina koje bi svi socijalni radnici trebali usavršiti, bez obzira na specijalizaciju, socijalni radnici u području gerontologije trebaju dodatno znanje o posebnom zakonodavstvu, politikama, uslugama, programima i problemima koji utječu na starije osobe. To uključuje širok spektar stručnih područja, kao što su proces tugovanja, demencija i Alzheimerova bolest, socijalna izolacija, financijska nesigurnost, depresija, anksioznost i PTSP, dinamika obitelji, zlostavljanje starijih osoba i slično.³ Svaki korisnik ima jedinstvene potrebe u jedinstvenom okruženju te stoga zahtjeva jedinstveni pristup i rješenje. Jedan od ciljeva u radu socijalnih radnika sa starijim osobama je prepoznavanje prava i potreba starijih osoba na rast, razvoj i promjenu (Brearley, 1975). U kontekstu socijalnog rada, važno je naglasiti da pri procjeni potreba starijih osoba uzimamo u obzir određene aspekte. To uključuje:

1. Fokus na njihove snage – prepoznavanje sposobnosti starijih osoba da i dalje analiziraju probleme i pronađu rješenja
2. Uključivanje u zajednicu – poticanje sudjelovanja starijih osoba u procesu donošenja odluka koje ih se tiču
3. Poštivanje autonomije – prepoznavanje starijih osoba kao samostalnih pojedinaca
4. Pravovremeno informiranje – osiguravanje jasnih informacija starijim osobama o svrsi procjene i postupku

¹ Geriatric social work: A guide to social work with older adults, <https://www.onlinemswprograms.com/careers/geriatric-social-work-elderly/>, posjećeno 20.09.2023

² What is geriatric social work? Exploring this specialized role, <https://www.umassglobal.edu/news-and-events/blog/what-is-geriatric-social-work>, posjećeno 20.09.2023.

³ What is geriatric social work? Exploring this specialized role, <https://www.umassglobal.edu/news-and-events/blog/what-is-geriatric-social-work>, posjećeno 20.09.2023.

5. Poticanje osobnog razvoja – prepoznavanje da procjena može pružiti priliku za osobni razvoj i napredak (Mali, 2018).

Prilikom procjene situacije u kojoj se starija osoba nalazi, socijalni radnik treba specifično znanje koje se razlikuje od znanja potrebnog u drugim područjima socijalnog rada. Potrebe starijih osoba specifične su kada je riječ o vrijednostima, znanju i praktičnim vještinama socijalnih radnika (Mali, 2013).

3. Određenje nasilja nad starijim osobama

Kako su se mijenjali povijesni i društveni konteksti, mijenjala se i definicija nasilja nad starijim osobama. Početkom 70-ih, definicije su se temeljile na fizičkom nasilju nad ženama starije životne dobi te je česta pretpostavka bila da je nasilje posljedica stresa skrbnika. U 80-im, definicija se proširuje te se obuhvaćaju različiti oblici nasilja, poput psihološkog i financijskog, te su se stariji muškarci također razmatrali kao potencijalne žrtve. U pitanje je dovedena i pretpostavka da je stres skrbnika isključivi uzrok nasilja. U 90-im definicije su proširene te su obuhvaćale različite moguće počinitelje (ne samo skrbnike). Kroz posljednja desetljeća prepoznato je da se radi o složenom pojmu koji obuhvaća raznolike oblike nasilja (Lachs i sur., 2015). Utvrđeno je da razumijevanje ovog problema mora biti sagledano kroz različite disciplinske perspektive (Bows H. i Penhale B., 2018). Literatura o nasilju nad starijima obuhvaća razna područja (psihološko, socijalni rad, medicinsko, zdravstveno, pravosudno...) Na taj način se utvrđuje skup faktora koji su u vezi s većim rizikom od nasilja (Storey, 2019). Definicija koju je usvojila Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) nasilje nad osobama starije životne dobi opisuje kao ponavljajući postupak, ili nedostatak odgovarajuće reakcije, koji se događa u okviru odnosa gdje postoji očekivano povjerenje (Dean, 2019). Podudarne točke raznih definicija nasilja nad starijima uključuju: (1) pojedinačan ili ponovljeni čin izvršenja ili propusta, (2) događa se u odnosu povjerenja,

(3) uzrokuje nelagodu ili štetu starijoj osobi. Prema ovoj definiciji isključuju se slučajevi kao što je na primjer nasilje koje je počinio stranac (Storey, 2019). Definicije nasilja nad osobama starije životne dobe i obiteljskog nasilja imaju niz sličnosti. Obje definicije obuhvaćaju fizičko, emocionalno, seksualno i financijsko nasilje. Zatim, iz obje definicije proizlazi da se radi o nasilju koje se provodi od strane člana obitelji, partnera ili druge bliske osobe. Dakle, glavna razlika između tih pojmova je dob (Bows H. i Penhale B., 2018). Većina stručnjaka, istraživača i pravnih propisa govori o sljedećim vrstama nasilja:

- Fizičko nasilje nad osobama starije životne dobi opisuje se kao upotreba tjelesne sile koja može prouzročiti fizičku bol i tjelesne povrede. To uključuje radnje kao što su guranje, pljuvanje, udaranje, bacanje predmeta, šamaranje, prisiljavanje na izvođenje fizičkog posla, gušenje...
- Psihološko (emocionalno) zlostavljanje opisuje se kao verbalni ili neverbalni postupci koji uzrokuju stres, neugodnosti ili patnju. Uključuje djelovanja kao što su prijetnje, ignoriranje, prekomjerno kritiziranje, zastrašivanje, nepoštivanje stajališta starijih osoba, tretiranje starijih kao da su djeca, ponižavanje...
- Seksualno nasilje se opisuje kao bilo kakav seksualni kontakt sa starijom osobom bez njezinog pristanka. Uključuje prisiljavanje na seksualne odnose, neprimjereno i neželjeno dodirivanje, silovanje...
- Ekonomsko ili financijsko nasilje prema starijim osobama označava nepravednu i nezakonitu manipulaciju njihovim novcem i drugom imovinom. Uključuje prijevare povezane s imovinom, potpisivanje ugovora bez adekvatne informiranosti osobe, krađa novca, zlouporaba punomoći...
- Zanemarivanje starijih osoba predstavlja situaciju u kojoj se propušta ispunjavanje bilo koje odgovornosti ili dužnosti prema njima. Uključuje postupke kao što su odbijanje omogućavanja osnovnih potreba poput hrane, vode, odjeće ili grijanja, ograničavanje slobode, zaključavanje osobe u prostoriji, nedostatak adekvatne medicinske skrbi... (Prokić i sur., 2022).

Iako nasilje nad starijima generalno pripada jednoj od navedenih skupina, zabilježena su različita postupanja u različitim kulturama. Na primjer, očekivana ponašanja prema udovicama u nekim dijelovima Indije i Afrike bi se u drugim krajevima smatrala nasiljem, poput protjerivanja iz doma od strane obitelji ili sklapanja prisilnog braka. Dakle, postoji značajan utjecaj kulture u definiranju i svrstavanju navedenih pet tipova nasilja (Pillemer i sur., 2016).

3.1. Čimbenici rizika za nasilje nad starijim osobama

Nasilje nad starijim osobama je psihodinamički i medicinski složeno pitanje, te mnogi čimbenici doprinose njegovom nastajanju (Levine, 2003). Svaka inicijativa usmjerena na sprečavanje nasilja nad starijim osobama trebala bi se fokusirati na poznate čimbenike rizika koji su povezani s tom vrstom zlostavljanja, te nastojati ili smanjiti njihovu učestalost ili intenzitet (Day i sur., 2017). Identificiranje faktora rizika može pomoći stručnjacima da prepoznaju slučajeve u kojima su sariji ljudi izloženi opasnosti od zlostavljanja, te faktora koji, uz upravljanje tim slučajevima, mogu smanjiti rizik. (Douglas i sur., 2013. prema Storey, 2019.) Novija istraživanja su skupila dovoljno empirijskih dokaza kako bi se identificirali ključni čimbenici rizika povezani s većim rizikom od budućeg zlostavljanja starijih osoba. Identifikacija tih čimbenika nam omogućava razumijevanje razloga zašto dolazi do zlostavljanja starijih osoba (Anetzberger, 2013. prema Storey, 2019). Iako čimbenici rizika mogu pridonijeti predviđanju budućeg zlostavljanja starijih osoba, njihova istinska važnost leži u tome da mogu pomoći u sprečavanju budućeg nasilja (Douglas i sur., 2013. prema Storey, 2019). Čimbenike rizika možemo podijeliti u nekoliko skupina. Individualni čimbenici se odnose na osobine ljudi iz okruženja koje mogu dovesti do nasilja. Stručnjacima koji rade sa starijim osobama ključne su vještine i znanja o suočavanju sa stresom, rješavanju konflikata i slično. Neke od karakteristika osoba koje pružaju pomoć koje mogu dovesti do nasilja su psihičke teškoće, nezadovoljstvo, pristup sklon kažnjavanju, zloupotreba droga i alkohola. Psihosocijalni čimbenici rizika odnose se na stajališta društva koja starijima daju karakteristiku manje vrijedne osobe. Zadnjih godina nastoji se prevenirati

ageizam (diskriminacija na temelju dobi). Osim stavova drugih ljudi, ovdje možemo svrstati i neosjetljive politike na potrebe starijih, manjak svijesti, pravni okvir koji nedovoljno štiti starije. Neke od karakteristika štićenika koje mogu biti faktor rizika su depresija, mentalne teškoće, fizička slabost, izolacija, siromaštvo (Rusac i Čizmin, 2011).

4. Nasilje nad starijim osobama u obitelji

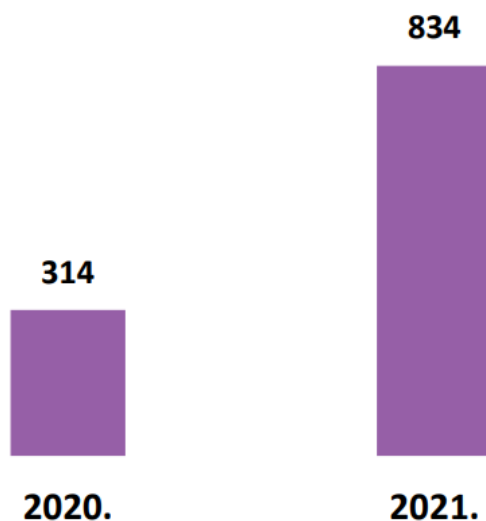
Zlostavljanju starijih osoba pridaje se manje pozornosti nego drugim oblicima obiteljskog nasilja, a prijavljuje se manje od 10% slučajeva. Dok se zlostavljanje počelo ozbiljnije istraživati u šezdesetim godinama prošlog stoljeća, a problem obiteljskog nasilja postao prepoznatljiv u sedamdesetima, zlostavljanje starijih osoba nije čak ni bilo dokumentirano sve do 1975. godine, kada su se istovremeno počela pojavljivati izvješća o „zlostavljanju baka“ (Kleinschmidt, 1997). U istraživanjima o obiteljskom nasilju nad starijim osobama, zlostavljanje se smatralo rezultatom iznimnih potreba starijih osoba i istovremenog stresa, izolacije, umora i nedostatka društvene podrške koje su često iskusili skrbnici (Krummel, 1996., prema Lundy i Grossman, 2004). Stariji član obitelji se smatrao odgovornim zbog svojih prevelikih potreba, dok je odgovornost počinitelja za svoje postupke bila minimizirana (Lundy i Grossman, 2004). Postoje samo djelomični podaci o nasilju koje starije osobe doživljavaju u vlastitim domovima, a ti podaci su prikupljeni putem istraživanja udruga u različitim dijelovima Hrvatske (Izvešće pučke pravobraniteljica 2021). Primjerice, istraživanje udruge Duga Vukovar pokazalo je da gotovo trećina starijih osoba koje su sudjelovale u istraživanju doživjela neki oblik nasilja, pri čemu polovina njih nije prijavila nasilje nikome zbog straha od mogućih posljedica i osjećaja socijalne isključenosti. Navedeno istraživanje pokazuje da je u 90% slučajeva nasilja nad starijim osobama počinitelj bio član njihove obitelji, pri čemu dvije trećine počinitelja čine odrasla djeca ili supružnici (Prokić i sur., 2022). Osim straha, istraživanje Centra za kvalitetu života 50+ identificiralo je sram, nedostatak

informacija i nepovjerenje prema institucijama kao faktore koji sprječavaju prijavu nasilja (Izvešće pučke pravobraniteljica 2021). Drugo istraživanje provedeno u pet županija sjeverne Hrvatske pokazalo je da su narušeni obiteljski odnosi i tradicionalni obrasci, gdje se često očekuje nasljeđivanje imovine, faktori koji povećavaju ranjivost starijih osoba (Baturina i sur., 2021). U takvim situacijama, često se stavlja naglasak na nasljeđivanje imovine umjesto na korištenje te imovine za dobrobit osobe u starijoj dobi. Tijekom 2021. godine zaprimljeno je više pritužbi od susjeda koji tvrde da su svjedočili nasilju nad starijim osobama unutar obitelji. Međutim, unatoč očiglednim ozljedama, žrtve su negirale takve tvrdnje (Izvešće pučke pravobraniteljica 2021). Činjenicu da se takvo nasilje rijetko prijavljuje posljedica je straha od odbacivanja i ovisnost starijih o osobama koje o njima skrbe (Ajduković i sur., 2007). Broj prijava, i posljedično, broj potencijalnih slučajeva dostupnih za istraživanje ovise o različitim javnim faktorima, kao što su svijest zajednice o problemu zlostavljanja starijih osoba, sadržaj zakona o zaštiti starijih osoba na državnoj razini i stručnost stručnjaka u vezi s tim zakonima. Postoji pozitivna povezanost između većih stopa prijava zlostavljanja i zahtjeva država za provođenjem javnog obrazovanja o zlostavljanju starijih osoba, što ukazuje na to da povećana svijest javnosti dovodi do povećanja broja prijava zlostavljanja starijih osoba (Jogerst i sur., 2002). Dva su podatka koja se odnose na osobe starije životne dobi u izvješću Povjerenstva za 2021. – zabilježeno je 255 slučajeva zanemarivanja potreba starijih osoba prema evidencijama MRMSOSP-a te podatak o 834 osobe starije životne dobi koje su žrtve nasilja u obitelji prema podacima MPU iz objedinjene evidencije sudova o prekršajnim djelima nasilja u obitelji. Jasno je da dostupni podaci nisu međusobno povezani. Na primjer, nije moguće saznati koliko od 255 prijavljenih slučajeva zanemarivanja starijih osoba ima sudski epilog, odnosno jesu li svi ti slučajevi uključeni u ukupan broj od 834 žrtava koje je MPU zabilježio u 2021. godini. Također, nema informacija o broju oslobađajućih i osuđujućih presuda te o visini izrečenih kazni. Ovakvi detalji su izuzetno važni kako bismo bolje razumjeli razmjere nasilja nad starijim osobama i kako bi se ocijenila učinkovitost institucija koje su odgovorene za sankcioniranje nasilja. Podaci prikupljeni od strane Povjerenstva ukazuju na značajan porast broja starijih osoba koje su postale žrtve obiteljskog nasilja u usporedbi s 2020.

godinom. Konkretno, prema dostupnim informacijama MPU, u 2021. godini zabilježeno je 834 žrtve starije životne dobi, To je povećanje od čak 156,6% u odnosu na 2020 godinu, kada je zabilježeno 314 takvih žrtava. Stoga je od iznimne važnosti provesti analizu kako bismo razumjeli razloge ovakvog značajnog porasta. (Izvješće pučke pravobraniteljica 2021).

Slika 4.1.

Broj žrava starije životne dobi (podaci MPU iz objedinjene evidencije sudova o prekršajnim djelima nasilja u obitelji)

Izvor: Izvješće pučke pravobraniteljice 2022.

Potrebno je uspostaviti sustavno praćenje trendova povezanih s nasiljem prema starijim osobama, kako u obiteljskom okruženju tako i u institucijama poput domova za starije i nemoćne. Istraživanje koje je provela Zaklada „Zajednički put“ ukazuje na to da i korisnici i zaposlenici domova za starije i nemoćne rijetko prepoznaju nasilje. Stoga je u izvješću za 2021. godinu predloženo osnivanje Radne skupne koja bi pratila pojavu

nasilja prema starijima, kako u obiteljima tako i u institucionalnim okruženjima poput domova za starije i nemoćne (Izješće pučke pravobraniteljice 2022). Novija istraživanja su pokazala da, osobito kada su u pitanju odrasla djeca koja zlostavljaju starije osobe, često imaju ozbiljne osobne probleme koji doprinose njihovom zlostavljačkom ponašanju i čine ih ovisnima o starijoj osobi. To je suprotno čestom uvjerenju da je starija osoba ovisna o skrbniku. U kontekstu zlostavljanja partnera/supružnika mogu se pojaviti i drugi čimbenici. Na primjer, u slučaju bolesti partnerice očekuje se briga i skrb koju zlostavljač nije spreman pružiti i ne može podnijeti, što dovodi do nasilja prema bolesnoj partnerici (Wolfe i McCarthy, 1991. prema Lundy i Grossman, 2004). Razna istraživanja pokazala su da se nasilje nad starijima događa usvim društvima bez obzira na gospodarske, političke i kulturološke razlike (Meeks-Sjostrom, 2004. prema Ajduković i sur., 2007). Iako je nasilje nad starijima u obitelji problem s kojim se svi suočavamo, još uvijek nije dovoljno istražen (Ajduković i sur., 2007).

5. Nasilje nad starijim osobama u institucijama

Zlostavljanje starijih u institucijama obuhvaća neprimjereno postupanje prema starijim osobama koje su smještene u domovima za starije i nemoćne, ustanovama za psihički bolesne odrasle osobe, kao i u bolnicama i ustanovama za dugotrajnu njegu. (Rusac i Čizmin, 2011). U domovima za starije, zlostavljanje je često prisutno zbog nedostatka osoblja, loše obuke i iscrpljenosti osoblja. Ovi čimbenici mogu potaknuti osoblje da nezadovoljstvo izražavaju na osobama o kojima bi trebalo brinuti.⁴ U domovima za starije i nemoćne, starije osobe su osobito ranjive zbog svojih tjelesnih i kognitivnih ograničenja (Botngard i sur., 2021). Istraživanje (Pillemer i Moore, 1990.) o nasilju nad starijim osobama provedeno je među 577 članova osoblja u domovima za starije u Sjedinjenim Američkim Državama. U tom istraživanju utvrđeno je da je 10% ispitanika

⁴ Nursing home abuse, <https://www.nursinghomeabuse.org/nursing-home-abuse/>, posjećeno 16.01.2024.

barem jednom počinilo fizičko nasilje, dok je 40% njih izvršilo psihičko nasilje u prethodnoj godini. U europskom kontekstu, istraživanje provedeno u Švedskoj među 499 članova osoblja u domovima za starije osobe otkrilo je da je 11% njih znalo za najmanje jedan slučaj zlostavljanja tijekom protekle godine, dok je 2% njih zlostavljalo starije korisnike. Istraživanje provedeno s 80 članova osoblja domova za starije osobe u Njemačkoj pokazalo je da je 66% ispitanika svjedočilo zlostavljanju ili zanemarivanju starijih korisnika, dok je njih 79% sudjelovalo u zlostavljanju ili zanemarivanju (Wangmo i sur., 2016). Rezultati istraživanja (Yon i sur., 2019) koji su zasnovani na izvješćima starijih osoba, ukazuju na visoku stopu pojavnosti zlostavljanja starijih osoba u institucijama. Zasada je provedeno vrlo malo istraživanja o prevalenciji zlostavljanja starijih osoba u institucijama. Postojeća istraživanja pružaju različite procjene. Na primjer, u istraživanjima koja su se temeljila na samoprijavama starijih osoba ili njihovih skrbnika, procjene prevalencije kretale su se od 31% u Izraelu za ukupno zlostavljanje do 86,9% za zanemarivanje u Sjedinjenim Američkim Državama. Slično tome, istraživanja koja su se odnosila na izvješća osoblja u Njemačkoj također su pokazala širok raspon procjena, od 53,7% za psihičko zlostavljanje i zanemarivanje do 78,8% za ukupno zlostavljanje. Ovakav pregled temeljen na sveobuhvatnom pretraživanju proveden je kako bismo bolje razumjeli prevalenciju zlostavljanja starijih osoba u institucijama. Najviše procjene prevalencije koje su prijavili stariji stanari odnosile su se na psihičko zlostavljanje (33,4%), slijedilo ih je fizičko (14,1%), financijsko (13,8%), zanemarivanje (11,6%) i seksualno zlostavljanje (1,9%). Osobe starije životne dobi koje su ženskog spola, imaju kognitivne poteškoće ili invalidnost te su starije od 74 godine izložene su većem riziku od zlostavljanja. Istraživanja o zlostavljanju starijih osoba u zajednici često su pokazala da većinu žrtava čine žene. U stvari, 83% sudionika uključenih u ovu meta-analizu bile su žene. Dominacija žena proizlazi, barem djelomično, iz velike razlike u spolnim omjerima, posebice u najstarijim dobnim skupinama. Domovi za starije osobe i druge ustanove za smještaj starijih osoba mogu biti stresna okruženja. Kada su pitali o glavnim uzrocima stresa, osoblje je istaknulo nedostatak osoblja i pritisak zbog nedostatka vremena kao glavne faktore. Doista, istraživanja su pokazala da se osoblje koje je priznalo da je zlostavljalo starije osobe

često opisivalo kao emocionalno iscrpljeno (Yon i sur., 2019). Osobe koje su smještene u institucionalnu skrb trebaju imati pravo na poštovanje njihovog dostojanstva i sudjelovanje u donošenju odluka o vlastitim životima. Zbog toga je izuzetno važno spriječiti situacije koje bi mogle ograničiti ta prava ili rezultirati neadekvatnim tretmanom korisnika. Organizacije koje pružaju dugotrajnu skrb trebaju razvijati kulturu u kojoj će se poštovati i primjenjivati etički principi u skrbi o starijim osobama. Od ključne važnosti je pratiti interakcije između korisnika i zaposlenika. Postoje dokazi koji sugeriraju da pozitivni odnosi između korisnika i zaposlenika smanjuju rizik od nasilja, čime se postiže da zaposlenici s većom voljom i češće poštuju želje i izbore korisnika (Bužgova i Ivanova, 2009).

6. Uloga socijalnih radnika

Socijalni radnici i pravnici predstavljaju dvije ključne profesije koje su uključene u tretmanske planove kako bi smanjili rizik od zlostavljanja (Brownell i Wolden, 2022., prema Rizzo, 2014). Jedna od ključnih funkcija socijalnog rada je pomoć u zaštiti ljudi od različitih prijetnji – bilo da dolaze od drugih ljudi, od samih sebe, od životnih okolnosti ili različitih oblika nepovoljnih situacija (Bows i Penhale, 2018). U programima socijalnih usluga, socijalni radnici provode početnu procjenu i istraživanje kako bi potvrdili slučajeve zlostavljanja te pružaju kontinuiranu psihosocijalnu podršku kako bi se provodili tretmanski planovi. Socijalne usluge mogu obuhvaćati jednu ili više opcija kao što su savjetovanje i podrška za mentalno zdravlje, grupne podrške, financijska pomoć, alternativni smještaj i sl. Socijalni radnici pomažu korisnicima pri podnošenju zahtjeva za ostvarivanje prava i usluga (Rizzo, 2014). Važno pitanje koje treba uzeti u obzir kad postoji sumnja na zlostavljanje ili zanemarivanje starijih osoba jest sigurnost korisnika. Postoji nekoliko metoda za provjeru zlostavljanja pri čemu neki zahtijevaju stručnu obuku, dok se drugi mogu primijeniti bez posebne obuke (Donovan i Regehr, 2010). Smjernice Američke medicinske udruge za dijagnozu i tretman

zlostavljanja i zanemarivanja starijih osoba namijenjene stručnjacima obuhvaćaju procjenu sljedećih područja: (1) Sigurnost (tj. je li klijent trenutno u opasnosti?); (2) Pristup (tj. postoje li prepreke koje mogu ometati daljnju procjenu?); (3) Kognitivno stanje (tj. je li korisnik suočen s kognitivnim preprekama?); (4) Emocionalno stanje (tj. pokazuje li korisnik znakove srama, krivnje, anksioznosti i/ili straha?); (5) Zdravstveno i funkcionalno stanje (tj. postoje li zdravstveni problemi); (6) Društveni i financijski resursi (tj. ima li korisnik financijske resurse za osnovne potrebe?); (7) Učestalost, ozbiljnost i namjera (tj. je li zlostavljanje ili zanemarivanje postajalo češće ili ozbiljnije tijekom vremena?) (Donovan i Regehr, 2010). Još jedan jednostavan alat za provjeru može se sažeti u šest kratkih pitanja (Fulmer i sur. 2004. prema Donovan i Regehr, 2010). (1) Osjećate li strah od bilo koga u svojoj obitelji? (2) Je li vas netko blizak pokušao ozlijediti ili ili vam naštetiti? (3) Je li vam netko blizak nedavno upućivao uvrede, omalovažavao vas ili činio da se osjećate loše? (4) Pokušava li vas netko u vašoj obitelji prisiliti da ostanete u krevetu ili tvrdi da ste bolesni kad niste? (5) Je li vas netko prisilio da radite stvari koje niste željeli raditi? (6) Je li netko uzeo vaše stvari bez dopuštenja? Korištenje ovih pitanja ne samo da pomaže u otkrivanju zlostavljanja, već pokazuje spremnost za razgovor o tim pitanjima i želju za pružanjem pomoći. Ako se korisnik nalazi u neposrednoj opasnosti, potrebno je odmah reagirati s odgovarajućom intervencijom kako bi se osigurala sigurnost korisnika. No, ako je korisnik u sigurnom okruženju, otvara se prilika za izgradnju povjerenja i terapijske suradnje s osobom starije dobi kako bi se razvila akcijska strategija. Ako korisnik pristaje na intervenciju, potrebno je implementirati plan sigurnosti koji uključuje pružanje informacija korisniku, edukaciju o zlostavljanju starijih osoba, uključivanje korisnika u postavljanje ciljeva, upućivanje korisnika samog ili s obitelji na odgovarajuće usluge (Bomba 2006. prema Donovan i Regehr, 2010). Socijalni radnici ponekad mogu krivo tumačiti zlostavljanje starijih osoba kada se zlostavljanje minimizira od strane počinitelja ili žrtve zbog uvjerenja o važnosti obiteljskih odnosa, kada postoji nedostatak razumijevanja ili ograničenih informacija zbog jezičnih barijera, vremenskih ograničenja ili kognitivnih teškoća ili kada žrtva poriče zlostavljanje zbog straha od mogućeg gubitka koji bi se moglo dogoditi ukoliko prijavi nasilje (Anetzberger i sur., 2005. prema Podnieks, 2008.

prema Donovan i Regehr, 2010). Različite vrste intervencija se mogu primijeniti u slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja starijih osoba. Ovisno o tome smatra li se zlostavljanje društvenim, zdravstvenim ili pravnim problemom, vrsta i pristup intervencijama mogu varirati. Neke od potencijalnih vrsta intervencija su:

- Praktične koje pružaju podršku kod kuće ili smanjuju vidljivi stres skrbnika
- Pravne koje koriste odgovarajuće pravne mehanizme
- Terapijske, npr. terapija za parove s ciljem poboljšanja odnosa
- Naglasak na zaštiti i sigurnosti kako bi se osigurala sigurnost žrtve i spriječila daljnja šteta
- Fokus na autonomiji i osnaživanju žrtve kako bi im se omogućila promjena vlastite situacije i života
- Pristupi usmjereni na žrtvu koji uključuju strategije za pomoć žrtvi
- Pristupi usmjereni na zlostavljača koji uključuju strategije za pomoć počinitelju zlostavljanja (Penhale, 2010).

Multidisciplinarni timovi mogu biti korisni za otkrivanje i intervenciju u slučajevima zlostavljanja starijih osoba jer nude holistički pogled na situaciju, kombinirajući stručnost različitih struka, osiguravajući da nijedna pojedina struka nema isključivu odgovornost za rješavanje kompleksnosti slučajeva zlostavljanja starijih osoba i promiču pristup uključivanja cijele zajednice u prevenciju i tretman zlostavljanih starijih osoba (Anetzberger i sur., 2005 prema Donovan i Regehr, 2010). Elsherbiny i Maamari istražuju kako se logoterapija može primijeniti za smanjenje socijalne izolacije kod starijih osoba koje borave u institucijama i kako to može koristiti starijim osobama u riziku od zlostavljanja ili onima koji su već doživjeli zlostavljanje. Logoterapija je terapijska metoda koja se koristi u različitim situacijama (ne samo za slučajeve zlostavljanja ili kod starijih osoba) i usredotočuje se na traženje smisla i svrhe života. Elsherbiny i Maamari koriste pristup usporedbe s kontrolnom grupom kako bi ocijenili učinkovitost ovog tretmana putem grupnih aktivnosti kao što su šetnje, grupna molitva, čitanje te korištenje društvenih medija. Ističe se važnost socijalne interakcije u smanjenju socijalne izolacije među starijim osobama. S obzirom na to da je socijalna

izolacija prepoznata kao rizični čimbenik za nasilje nad starijim osobama, ovo je jedan od kreativnih načina smanjenja socijalne izolacije i potencijalno rješenje za sprječavanje nasilja nad starijim osobama (Elsherbiny i Maamari, 2018., prema Bows i Penhale, 2018).

7. Pravni okvir zaštite starijih osoba u slučajevima nasilja

U Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji naglašava se da je neophodno osiguranje pružanja profesionalne pomoći obiteljima koje imaju poteškoće vezane uz nasilničko ponašanje člana obitelji. Uz to, važno je podizanje svijesti javnosti i koordinirano djelovanje relevantnih institucija, organizacija i ustanova koje sudjeluju u otkrivanju, suzbijanju i pružanju potpore žrtvama obiteljskog nasilja, kao i pružanje psihosocijalnog tretmana počiniteljima nasilja. Naglasak bi trebao biti na tome da počinitelji preuzmu odgovornost za svoje postupke i suoče se s njima te da promijene svoje ponašanje. Također, treba se pružiti potpora žrtvama kako bi osnažili njihove sposobnosti donošenja odluka koje doprinose njihovoj i sigurnosti njihove obitelji te potaknuli suradnju s nadležnim institucijama (Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji). Na temelju počinjenih prekršaja nasilja u obitelji i u skladu s člankom 11. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, sudovi mogu propisati različite zaštitne mjere za počinjenje nasilja u obitelji. To uključuje obaveznu psihosocijalnu terapiju, zabranu približavanja žrtvi nasilja, zabranu uznemiravanja ili uhođenja žrtve, udaljenje iz zajedničkog stana ili doma te obavezno liječenje ovisnosti, kao i oduzimanje predmeta koji su korišteni ili namijenjeni za počinjenje prekršaja nasilja u obitelji. (Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2017. do 2022.godine). Svrha Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji je osigurati pravodobnu i efikasnu primjenu postojećih zakonskih odredbi o zaštiti žrtava obiteljskog nasilja, uz poštivanje ovlasti relevantnih institucija. Cilj djelovanja Zavoda za socijalni rad je provoditi mjere i pružiti podršku u okviru svojih ovlasti kako bi se osigurala sveobuhvatna zaštita žrtve obiteljskog nasilja i članova obitelji, s posebnim naglaskom na djecu, osobe s

invaliditetom i starije osobe kao posebno ranjive skupine. To se postiže kroz koordinirani pristup u radu s počiniteljem nasilja i žrtvom (Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji). Informacije o nasilju Zavod za socijalni rad može zaprimiti od same žrtve, srodnika, susjeda, prijatelja, drugih ustanova, policije, te tijekom postupaka koji se pred njim vode (npr. brakorazvodni postupak). Bez obzira tko je podnio prijavu, centar je obavezan obavijestiti policiju, osim ako je prijava već podnesena od strane policije te postupak mora biti žuran.⁵ Iz Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji proizlazi da su sva tijela povodom nasilja u obitelji dužna postupati hitno. Također, zdravstveni radnici i djelatnici u ustanovama socijalne skrbi dužni su prijaviti policiji ili Državnom odvjetništvu počinjenje nasilja za koje su saznali u obavljanju svojih poslova (Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji). Ponekad, obavještavanje policije može biti protivno željama same žrtve nasilja. Mnoge žrtve obiteljskog nasilja se nadaju da se to više neće ponoviti. Emocionalno su vezane za nasilnika ili opravdavaju nasilno ponašanje zbog faktora kao što su alkohol, stres na poslu i drugi slični razlozi. Neke žrtve se boje kako će situacija utjecati na njihovu obitelj, dok drugi minimiziraju situaciju ili smatraju da je takvo ponašanje normalno. Zavod ima obavezu zabilježiti i evidentirati sve informacije o primljenim slučajevima nasilja u obitelji. To uključuje izradu službene bilješke koja sadrži podatke o žrtvi, počinitelju i prirodi nasilja. Također, treba se formirati službeni spis koji označava kontinuitet rada Zavoda u vezi s tim slučajem. Zavod također treba pratiti obiteljsku situaciju, pružati savjetodavnu podršku te predlagati potrebne socijalne i pravne mjere zaštite obitelji. Proces uspostave kontakta sa žrtvom može se ostvariti putem poziva u centar ili terenskim izvidom. Tada se žrtvu upoznaje s njezinim zakonskim pravima, s mjerama i radnjama koje će zavod poduzeti kako bi osigurao njezinu sigurnost u daljnjem procesu. Ukoliko osoba izrazi strah za svoju sigurnost i život, zavod je obavezan ponuditi smještaj u skloništu ili domu za žrtve nasilja, i ukoliko žrtva pristane, osigurati taj smještaj. Zavod također mora posredovati i pružiti pomoć žrtvi nasilja u ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć i zastupanje putem Hrvatske odvjetničke komore, te po potrebi, pomoći u ostvarivanju prava na besplatnu

⁵ Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, https://www.pravo.unizg.hr/download/repository/Protokol_o_postupanj_u_slucaju_nasilja_u_obitelji.ppt, 20.09.2023

zdravstvenu skrb. Zavod ima obvezu zajedno sa žrtvom izraditi plan sigurnosti, prilagođen procjeni rizika u svakom pojedinačnom slučaju, bez obzira na to ostaje li žrtva u obitelji ili napušta istu. U slučaju da žrtva bude smještena u sklonište, zavod mora održavati redovit kontakt sa žrtvom i osobljem skloništa te surađivati u procesu rehabilitacije žrtve i pružanju potrebne pomoći. Ako žrtva ne želi ili ne treba smještaj u sklonište, zavod će ju uputiti u savjetovanište ili pružiti savjetovanje.⁶ Prema Obiteljskom zakonu dostojanstvo štićenika je nepovredivo, te štićenik ima pravo na zaštitu od bilo kojeg oblika zlostavljanja, a skrbnička zaštita mora biti individualizirana, primjerena i u skladu s dobrobiti štićenika (Obiteljski zakon).

8. Prevencija nasilja nad starijim osobama

Prevencija nasilja nad starijim osobama oslanja se na načela javnog zdravstva kako bi se smanjio rizik nasilja. Primarna prevencija obuhvaća zakonodavstvo, podizanje svijesti, zagovaranje i obrazovanje. Sekundarna prevencija usmjerena je na identifikaciju visoko rizičnih skupina kao i na smanjenje opterećenja skrbnicima kroz obrazovanje, informiranje i grupne podrške. Tercijarna prevencija ima za cilj liječenje već prisutnih problema, smanjenje izolacije starijih osoba i pružanje podrške kroz pružanje usluga (Nahmiash i Reis 2000., prema Alon, 2014). Nasilje nad starijim osobama je društveni problem koji uključuje kriminalno ponašanje, stoga bi se rješenja za sprječavanje nasilja trebala temeljiti na različitim pristupima. Međutim, socijalni radnici često preferiraju terapijske intervencije umjesto pravnih (Graveli Straka 1999., prema Alon, 2014). Preferencija socijalnih radnika proizlazi iz činjenice da su klinički postupci i pružanje usluga dio rutinskog rada socijalnih radnika sa starijim osobama (Wolf i Pillemer, 2000 prema Alon, 2014). Sprječavanje nasilja nad starijim osobama može biti izazovno jer

⁶ Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, https://www.pravo.unizg.hr/download/repository/Protokol_o_postupanju_u_slucaju_nasilja_u_obitelji.ppt, 20.09.2023

mnogi stariji ljudi koji su žrtve zlostavljanja ne prijavljuju ili ne priznaju da su zlostavljani. Edukacijski programi mogu pružiti smjernice njegovateljima, zdravstvenim djelatnicima i socijalnim radnicima kako bolje brinuti za starije osobe koje su žrtve nasilja (Stark, 2012).

9. Zaključak

Starije osobe čine posebno ranjivu skupinu. Nasilje nad starijim osobama je složen društveni problem koji se pojavljuje u svim društvima, bez obzira na socijalni, ekonomski, obrazovni status. Također, budući da udjel starijeg stanovništva konstantno raste, ovaj problem postaje sve izraženiji. Postoje mnogi istraživački radovi koji govore o nasilju nad starijim osobama, čimbenicima rizika, učestalosti, no i dalje nedostaje prijedlog konkretnog načina rješavanja problema. Socijalni radnici koji rade u području gerontologije mogu kroz razne intervencije, primjenu zakonodavstva, usluga te kroz obrazovanje utjecati na smanjenje učestalosti nasilja nad starijim osobama. Nasilje je ponekad teško prepoznati budući da ga i same žrtve negiraju ili ne prepoznaju. Iz tog razloga, socijalni radnici moraju imati širok spektar vještina koje im omogućavaju prepoznavanje nasilja i primjerenu intervenciju. Također, u prepoznavanju, prevenciji i intervencijama u slučaju nasilja nad starijim osobama, u donošenju odluka i postupaka trebao bi sudjelovati multidisciplinarni tim kako bi se problem proučio na više razina te kako bismo što jasnije razumjeli navedeni problem. Nasilje nad starijim osobama nije problem pojedinca ili njegove obitelji, već se radi o problemu na kojem bismo svi kao društvo trebali raditi kako bi senzibilizacijom i edukacijom utjecali na smanjenje istog.

Literatura

1. Ajduković, M., Rusac, S., Ogresta, J. (2008). Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji. *Revija za socijalnu politiku*, 15(1), 3-22.
2. Alon, S., Berg-Warman A. (2014). Treatment and prevention of elder abuse and neglect: where knowledge and practice meet-a model for intervention to prevent and treat elder abuse in Israel. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 26(2), 150-71.
3. Baturina, D. (2021). Kako zaštititi starije osobe? Mogućnost poboljšanja društvenog položaja i prevencije nasilja nad starijim osobama. *Bogoslovna smotra*, 91(1), 117-144
4. Bows, H., Penhale, B. (2018). Elder Abuse and Social Work: Research, Theory and Practice. *The British Journal of Social Work*, 48(4), 873-886.
5. Brearley, C.P. (1975). *Social Work, Ageing and Society*. London: Routledge.
6. Bužgova, R., Ivanova, K. (2009). *Elder Abuse and Mistreatment in Residential Settings*. Posjećeno 27.09.2023. na mrežnoj stranici: <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/0969733008097996>
7. Day, A., Boni, N., Evert, H., Knight, T. (2017). An assessment of interventions that target risk factors for elder abuse. *Health and Social Care in the Community*, 25(5), 1532-1541
8. Dean, A. (2019). *Elder abuse: key issues and emerging evidence*. Australian Institute of Family Studies.
9. Donovan K., Regehr C. (2010). Clinical, Ethical, and Legal Considerations in Social Work Practice. *Clinical Social Work Journal*, 38(2), 174-182.
10. *Izješće pučke pravobraniteljice 2021* (2022). Zagreb: Pučka pravobraniteljica. Posjećeno 16.09.2023. na mrežnoj stranici Pučke pravobraniteljice: <https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2021-godinu/?wpdmdl=13454&refresh=626bd7c6176d41651234758>

11. *Izveštće pučke pravobraniteljice 2022* (2023) Zagreb: Pučka pravobraniteljica. Posjećeno 16.09.2023. na mrežnoj stranici Pučke pravobraniteljice: <https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce-pucke-pravoraniteljice-za-2022-godinu/?wpdmdl=15489&refresh=642a802fb93881680506927>
12. Jedvaj, S., Štambuk, A., Rusac, S. (2014). Demografsko starenje stanovništva i skrb za starije osobe u Hrvatskoj. *Socijalne teme*, 1(1), 135-154.
13. Jogerst, G., Daly, J.M., Brinig, M.F., Dawson, J.D., Schmuck, G.A., Ingram, J.G. (2002). *Domestic Elder Abuse and Law*. Posjećeno 22.09.2023. na mrežnoj stranici: <https://ajph.aphapublications.org/doi/full/10.2105/AJPH.93.12.2131>
14. Kleinschmidt, K.C. (1997). Elder Abuse: A review. *Annals of Emergency Medicine*, 30(4), 463-472
15. Lachs, M. S., Pillemer, K. A. (2015). Elder abuse. *The New England Journal of Medicine*, 373(20), 1947–1956.
16. Levine, J. M. (2003). Elder neglect and abuse. A primer for primary care physicians. *Geriatrics*, 58(10), 37-40
17. Lundy, M., Grissman S.F. (2008). Elder Abuse: Spouse/Intimate Partner Abuse and Family Violence Among Elders. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 16(1), 85-102
18. Mali, J (2018). The method of personal planning and the implementation of services in social work with older people. *Ljetopis socijalnog rada* 26(1), 61-80.
19. Mali, J. (2013). Socialno delo s starimi ljudmi kot specializacija stroke. *Socialno delo*, 52(1), 57-67.
20. Nursing Home Abuse Justice (2023). Nursing Home Abuse. Posjećeno 19.09.2023. na mrežnoj stranici Nursing Home Abuse: <https://www.nursinghomeabuse.org/nursing-home-abuse/>.
21. Obiteljski zakon, *Narodne novine*, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23.
22. Online MSW Programs (2022). *Geriatric Social Work: A Guide to Social Work with Older Adults*. Posjećeno 18.09.2023. na mrežnoj stranici: <https://www.onlinemswprograms.com/careers/geriatric-social-work-elderly/>

23. Penhale, B. (2010). *Responding and Intervening in Elder Abuse and Neglect*. Posjećeno 21.09.2023. na mrežnoj stranici: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12126-010-9065-0>
24. Pillemer, K., Burnes, D., Riffin, C., Lachs, M. S. (2016). Elder Abuse: Global Situation, Risk Factors, and Prevention Strategies. *The Gerontologist*, 56(2), S194–S205.
25. Prokić T., Rkman T., Bačić Beljić, J. (2022) *Istraživanje potreba starijih osoba za socijalnim i zdravstvenim uslugama kao i prevalenca nasilja nad starijim osobama u VSŽ*. Vukovar: Humanitarna udruga Duga Vukovar. Posjećeno 14.9.2023. na mrežnoj stranici Udruge Duga: <https://duga-vukovar.hr/wp-content/uploads/2023/07/Istrazivacki-rad.pdf>
26. *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji* (2019). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
27. *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji. Obaveze CZSS*. Posjećeno 18.9.2023. na mrežnoj stranici Pravnog fakulteta u Zagrebu: https://www.pravo.unizg.hr/_download/repository/Protokol_o_postupanj_u_slucaju_nasilja_u_obitelji.ppt
28. Puljiz, V. (2016). Starenje stanovništva-izazov socijalne politike. *Revija Za Socijalnu Politiku*, 23(1) 81-98.
29. Rizzo, V.M., Burnes, D., Chalfy, A. (2014). A Systematic Evaluation of a Multidisciplinary Social Work – Lawyer Elder Mistreatment Intervention Model. *Journal of Elder Abuse and Neglect*, 27(1), 1-18
30. Rusac, S. (2006). Nasilje nad starijim osobama. *Ljetopis socijalnog rada*, 13(2), 331-346.
31. Rusac, S., Čizmin, A. (2011). Nasilje nad starijim osobama u ustanovama. *Medica Jadertina*, 41(1-2), 51-58.
32. Štambuk, A., Sučić, M., Vrh, S. (2014). Socijalni rad u domu za starije i nemoćne osobe - izazovi i poteškoće. *Revija za socijalnu politiku*. 21(2), 185-200.

33. Stark, S. (2012). Elder abuse: Screening, intervention, and prevention. *Nursing* 42(10) 24-29.
34. Storey, J.E. (2019). Risk factors for elder abuse and neglect: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 50(2) 101339.
35. Umass Global Main Campus (2022). *What is geriatric social work? Exploring this specialized role*. Posjećeno 19.09.2023. na mrežnoj stranici: <https://www.umassglobal.edu/news-and-events/blog/what-is-geriatric-social-work>
36. Wangmo, T., Nordstorm, K., Kressig, R.W. (2017). Preventing elder abuse and neglect in geriatric institutions: Solutions from nursing care providers. *Geriatric Nursing*, 38(5), 385-392
37. Yon, Y., Ramiro-Gonzalez, M., Mikton, C. R., Huber, M., Sethi, D. (2019). The prevalence of elder abuse in institutional settings: a systematic review and meta-analysis. *European journal of public health*, 29(1), 58–67
38. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, *Narodne novine*, NN 70/17, 126/19, 84/21, 114/22.